

РОЗДАВАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

1. Фрагмент з дитячого щоденника Давида Рабиновича⁴

Тато приїхав із пораненою рукою, тому його й відпустили... Спершу я злякався від думки, що він сильно поранений. Мені дуже важко передати всі батькові розповіді. Почну спочатку, перший тиждень був найважчим, поки він не звик, робота не така страшна, лише дисципліна жахлива, якщо хтось погано співає чи марширує, його б'ють. Підйом о 4-й ранку, а кінчають працювати о 5-й вечора. 13 годин не можна присісти ні на хвилину, хто сяде, того сильно б'ють. Його розповіді не було кінця...

Тітка прийшла сказати, що таких, як я, також забирають. Спочатку я розгубився, але тут же зрозумів, що треба сховатися. Я пішов до польської сусідки й залишився там. Почувши будь-який шерех, я страшенно боявся, як би сюди не зайшли.

О четвертій годині ранку приїхало кілька вантажівок, ми подумали, що зараз будуть усіх виселяти. Від цієї тривоги у мене жахливо розболілася голова, і мені довелося вийти. Не встиг відчинити двері, як побачив, що на іншому боці вулиці стоїть німець і дивиться прямо на мене. Тоді я не вийшов і залишив двері відчиненими, дуже злякався й боявся, аби він не зайшов до будинку.

Прийшов до нас селянин із Країно і розповів, що доньку нашого колишнього сусіда застрелили тому, що вона йшла після семи годин. Не хочеться мені цьому вірити, але все можливо. Така дівчина, як квітка, якщо могли застрелити її, то, напевно, скоро настане кінець світу.

Д л я н о т а т о к

---

⁴ Цит. за: Боас Д. Мы свидетели. – Киев: Оптима, 2001. – С.19-43.

2. Зі спогадів Євгенії Подольської, яка пережила Голокост⁵

І ось по цьому схилу гори як почали цих людей зганяти, били по ногах, по голові, прикладом, батогами. І крики такі, лемент... стояв зверху такий великий кулемет на коліщатках, на верху гори, а люди так нижче, й зганяли всіх їх, і з боків автоматники, якщо хтось тікатиме.

А нижче, неподалік, урвище й річка там протікає. Вона була болотиста, і там очерет ріс. І чорнота. І пам'ятаю, як мама кричить: «Кім кіндерлах, кім, кім!» – «Швидше-швидше!». І ми опинилися в тилу у всіх зігнаних людей, народу було дуже багато, а ми останні, замикаючі. Це нам поталанило. І в купу, на коліна, нас били по головах. Таке творилося, що це неймовірний жах. А потім почав строчити цей кулемет. Ці кулі, які потрапляли на ту стінку, вони були як вогники, от так. І на мене летіли, наближається свист, сильно за вухами свистить, сильно, це кулі свистять, а я все нижче прилягаю. І бризки від інших, видно, коли потрапляло комусь, бризки від інших, кров... І що робити? Я тут же вирішила виповзти. І я так виповзла, і думаю собі, все одно гинути, намагатимуся відповзти... такий був жах, то якась жінка раптом танцювала й співала пісню «Іх фір майн тохтер...» І з дівчинкою вона була, але я розумію, що вона, напевно, збожеволіла. То якийсь старий здійняв так високо руки, він був у чорному вбранні, й тоді хмари сильні були. Мені здавалося, що він дотягнувся до хмари, він кричав, це так близько було, він кричав «Гот ви бисти!». Народ був так наче зігнутий весь, і раптом начебто з-під когось, з-під низу вискочив, чи то це був хлопчик, чи то дівчинка, не знаю. Дитина, так близько років 5-ти, такий ось, і почав так – ніжки розставив і по цих трупах почав стрибати, а потім він страшно закричав, таким ось сильним голосом, і теж упав. Я дивилася на цей жах і... І я почала повзти вниз ...це ж була ніч, і освітлювали так навколо... я повзу-повзу, а потім чую так за вухами свистить сильно, я тоді, не рухаючись, прилягала до землі, мені здалося, що я вгрузла в землю... І раптом мене помітив німець і попрямував у мій бік... Я не думала про себе, мені все хотілося, я тільки думала, що все ж рано чи пізно закінчиться війна, я повинна розповісти, що зробили з людьми. Мені здавалося, що ніхто ніколи не дізнається. І я як би несла цю звістку. Так я пішла...

⁵ Розшифровка інтерв'ю з архіву Інституту візуальної історії та освіти Фонду Шоа Університету Південної Каліфорнії.

3. Фрагмент з щоденника Єви Хейман⁶

Сьогодні вони прийшли за моїм велосипедом. Я влаштувала майже справжню драму. Розумієш, дорогий щоденнику, я була жахливо перелякана вже тим, що поліцейські ввійшли до будинку. Я знаю, що поліцейські приносять із собою тільки неприємності, хоч би куди вони прийшли. У мого велосипеда є належний номерний знак, і дідусь заплатив за нього податок. Поліцейські тому і знайшли його, що мій велосипед зареєстрований у муніципалітеті. Я кинулася на землю, вчепилася в заднє колесо мого велосипеда і кричала поліцейським усілякі речі: «Як вам не соромно відбирати велосипед у маленької дівчинки! Це грабунок.» Ми півтора року збирали гроші на велосипед... Я милувалася велосипедом і навіть дала йому ім'я П'ятниця. Я взяла це ім'я з «Робінзона Крузо». Один поліцейський був дуже роздратований і сказав: «Хай єврейська дівчинка продовжує цю комедію після того, як ми заберемо велосипед. Ніхто з єврейських дітей більше не має права тримати велосипед. І на хліб євреї теж не мають права; вони повинні не жерти все, а залишати їжу для солдатів».

Можеш уявити собі, дорогий щоденнику, що я відчувала, коли вони говорили це в обличчя. Я чула таке тільки по радію, або читала в німецьких газетах. Проте є різниця між тим, коли читаєш таке, і тим, коли це кидають тобі в обличчя. Особливо, якщо до того ж у тебе забирають велосипед.

А потім вони прийшли і забрали столове срібло, килими, картини, венеціанське дзеркало, мій фотоапарат...

Д л я н о т а т о к

---

⁶ Боас Д. Мы свидетели. – С.107-139.

Роздайте учням фрагмент – текст Д.С.Ліхачова⁷

Прийнято поділяти час на минулий, теперішній і майбутній. Але завдяки пам'яті минуле входить у теперішнє, а майбутнє начебто передбачається теперішнім, з'єднаним з минулим.

Пам'ять – подолання часу, подолання смерті.

У цьому – найвеличніше моральне значення пам'яті. «Безпам'ятний/непам'ятливий» – це, перш за все, людина невдячна, безвідповідальна, а значить, і нездатна на добрі, безкорисні вчинки.

Безвідповідальність породжується відсутністю свідомості того, що ніщо не минає безслідно. Людина, яка здійснює недобрый вчинок, думає, що вчинок цей не збережеться у пам'яті його особистій та у пам'яті оточуючих. Вона сама, очевидно, не звикла берегти пам'ять про минуле, відчувати вдячність до предків, до їхньої праці, їхніх турбот, і тому вважає, що і про неї все буде забуто.

Совість – це в основному пам'ять, до якої приєднується моральна оцінка здійсненого. Але якщо здійснене не зберігається у пам'яті, то не може бути й оцінки. Без пам'яті немає совісті.

Ось чому так важливо виховуватися у моральному кліматі пам'яті: сімейної, народної, культурної (...)

Подібно до того як особиста пам'ять людини формує її совість, її совісне ставлення до особистих предків і близьких – родичів і друзів..., так історична пам'ять народу формує моральний клімат, в якому живе народ.

 Проведіть обговорення:

- Які думки і почуття викликає у вас текст?
- Як автор пов'язує поняття «пам'ять» і «совість»?
- Якою, на думку автора, є роль особистої пам'яті у творенні колективної історії як «розповіді про минуле»? Ваші міркування?
- У чому «моральність» пам'яті?
- Як повнота історичної пам'яті пов'язана з совістю та моральним кліматом суспільства?

⁷ Ліхачев Д.С. Нравственные вершины // Книга беспокойств. – М., 1991. – С.328, 329. – Д.С.Ліхачов (1906–1999) – відомий російський філолог, історик літератури, культуролог, академік Російської академії наук. Був репресований у 1930-ті роки, перебував у концтаборі на Соловцьких островах. Вважався одним з найшановніших моральних авторитетів Росії кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття.